

Анатоль Бутэвіч

СЕМ ЦУДАЎ БЕЛАРУСІ

VII

Перуновага племені дзеці

www.kamuniakat.org

УП “Мінская фабрика каляровага друку”
Мінск 2008

Серыя заснавана ў 1999 годзе
Для малодшага і сярэдняга школьнага ўзросту
Ілюстрацыі Паўла Татарнікава

Як? Чаму? Навошта?

Гэтыя пытанні ты, дарагі чытач, не раз задаваў не толькі бацькам, настаўнікам, а і самому сабе. Бо кожны, хто прыйшоў на гэтую зямлю, хоча ведаць — дзеля чаго? Намагаецца зразумець сэнс жыцця і сэнс быцця.

У гэтым пошуку сябе і сваіх каранёў важнае значэнне мае вяртанне да духоўнасці, да веры, да нашай хрысціянскай веры, якую шанавалі і абаранялі цягам больш за тысячагоддзе насыльнікі зямлі беларускай. З гэтай верай ствараюць свой заўтрашні дзень і сённяшнія беларусы.

Але ж наш гісторычны шлях увабраў і тое, што было даўней — яшчэ да хрысціянства. Шмат стагоддзяў існавала язычніцтва, людзі шукалі магчымасць гарманічна жыць з прыродай і ў самой прыродзе. Пакланяліся сонцу, вадзе, зямлі, лесу, небу — усяму таму, ад чаго залежала іхняе жыццё, праца земляроба, што магло зрабіць чалавека багатым і шчаслівым. Сёння шмат з таго даўняга стала міфамі, легендамі, захоўваецца ў якасці народных звычаяў і свят.

Пярун. Ляля. Лада. Род. Купалле. Зюзя. Жыжка. Сварог. Жыцень... Не адно стагоддзе з імі жылі, на іхнім прыкладзе вучыліся быць добрымі, шанаваць бацькоў і старэйшых людзей. Да хрысціянская вера беларусаў была прасякнута культам добра і культам продкаў. Гэтыя рысы захаваліся і пасля прыняцця хрысціянства.

Даўнія міфічныя героі нібыта клічуць зазірнуць за намітку гісторыі, за яе небакрай, каб даведацца: а што ж было там і тады, дзе і калі не было нас, сённяшніх, як і дзеля чаго жылі нашы далёкія продкі? Бо веданне сваёй гісторыі — гэта добры шанц не знікнуць у невядомасці, не растварыцца ў часам багацейшай і больш даследаванай гісторыі іншых народаў. Гэта выдатная магчымасць адчуць повязь часу, еднасць лёсу, адказнасць за тое, што было да нас, і за тое, што застанецца пасля нас.

А гэта дае выдатную магчымасць разам з іншымі будаваць наш агульны дом, у якім годна і ўтульна пачуваюцца ўсе. Дзе разам з будучымі, пакуль што невядомымі, героямі будуць жыць і тыя, хто быў да нас, хто спрыяў станаўленню беларускага народа, які з моцнай верай у свае сілы і сілу сяброўства, пад дабрадзеіным покрывам хрысціянской веры шукае і торыць сваю дарогу ў сусвеце.

ISDBN 978-985-454-418-2

ПЯРУН

Хлапчук ляжаў пасярод хвалістага жытняга поля і зачаравана пазіраў у нябесную глыбіню. У высокім яркім блакіце няспешна і велічна плылі празрыста-белыя воблакі з падпаленымі сонцам беражкамі. Яны будаваліся і перабудоўваліся ў незямной прыгажосці палацы і замкі, складваліся ў выявы дзівосных звяроў. Хлапчуку мроілася, што чароўная і магутная птушка падхапіла яго і панесла ўвышкі. Праляцелі адно неба. Пасля другое і трэцяе. Так і ляцелі міма дзівосных дзіваў, пакуль не апынуліся на сёмым небе. А там...

Хлапчук мройна ўздыхаў, ён разумеў, што знаходзіцца на зямлі, а над ім плывуць у невядомыя далі прывідныя воблакі-замкі. Так было і сто гадоў таму, і тысячу. Спрадвеку і да сённяшніх дзён вядзе ѡцца. Многія мараць трапіць на загадкае сёмае неба, дзе жыве магутны бог багоў Пярун, дзе пануе вечны рай і заўсёднае цяпло.

Людзі здаўна верылі ў незвычайныя здольнасці бoga маланкі і грому, апекуна нябеснай вады Перуна. Яго прасілі, каб паслаў чаканы дождж, каб не пабіў збажыну градам. Як толькі ранній вясной Пярун адмыкае сваім залатым ключом неба, з яго падае дождж і сеецца раса, якія лічыліся нябеснымі слязамі. Выклікае гэтая слёзы Перунова кветка плакун-трава, якую ў народзе называлі слёзнікам. Лічылася, што кветка і корань слёзніка валодаюць магічнай сілай. Каб не згубіць іх чароўных якасцяў, збираць трэба раннім досвіткам на Іванаў дзень.

Такімі ж уласцівасцямі беларусы здаўна надзяляюць чароўную папараць-кветку, якая цвіце толькі адзін раз за год. Гэта бывае на Купалле: у поўнач 7 ліпеня на папаратнікае кустоёе сыходзіць Перуноў агонь. Менавіта ён ператвараецца ў нябачнай прыгажосці кветкі, якія назвалі Перуновымі. Яны надзелены такой магутнай сілай, што ўтаймоўвае нячысцікі, знішчае чары чараўнікоў і ведзьмаў, збаўляе ад д'ябальскіх спакусаў. Таму, хто знайдзе чароўную папараць-кветку, адкрываюцца самыя таемныя таямніцы прыроды, усе злыя духі павінны яму падпариадкоўвацца. Добрым і сумленным людзям кветка паказвае, дзе ў зямлі схаваны скарбы. Але адшкукаць Перунову кветку вельмі цяжка, бо служкі злога бoga Чарнабога выяўляюць усе свае хітрыкі, каб перашкодзіць гэтаму. Мо таму нікому з беларусаў да гэтай пары не ўдалося знайсці ту ю незвычайную кветку?

Перуна малілі вешчуны — каб не насладзіцца на зямельку бяды. Бацькі ставілі яго ў прыклад малым — каб раслі дужымі ды смелымі, каб нікога і нічога не баяліся. Перуном паложалі нядобрых і хіцівых людзей — каб не рабілі шкоды. Яго асцерагаліся неслухі — каб не пакараў пажарам альбо смерцю. А ён мог лёгка зрабіць усё гэта, ды яшчэ шматкроць больш. Бо сапраўды быў магутным з магутных, ні з кім непараўнальным. Ведама — нябесны гаспадар, уладар сусвету. Пасля Сварога ён стаў богам усіх багоў. Наймоцны з мацнейшых. Ваяўнічы і грозны, справядлівы абаронца пакрыўдженых. Той, хто карае і хто мілуе. Сваім вогненнымі стрэламі забівае дэманаў і цудзішчаў, знішчае свайго галоўнага ворага — Змея, які крадзе ў людзей жывёлу, замінае дажджу, чыніць ім іншую вялікую шкоду.

Росту ён высокага, цела дужае, кудлатая чорнавалосая галава, велізарная залатая барада, якая ганяе па свеце вецер. Ездзіць па небе на вогненнай залатой калясніцы, запрэжанай невядома якой колькасцю крылатых рысакоў. Пільна сочыць за парадкам у паднябесі і на зямлі. У

правай руцэ трыме велізарны лук, які нагадвае разнаколерную вяслку. З аднаго боку вісіць капшук з вогненнымі стрэламі-маланкамі, якія выкаваў для яго сам бог агню і кавальскай справы Жыжаль. З другога — скураная торба з каменнымі сякерамі. Сімвалам Перуна здаўна лічыўся конь, выяву якога ў спалучэнні з сімвалам агню людзі выразалі на налічніках сваіх хат як надзеіны абярэг ад злога.

Характар у Перуна запальчывы. Калі засядзе барадаты велікан, пачынае шпурляць на зямлю свае страшныя сякеры. З нечуваным гулам і агульшальным трэскам ляціць яны праз усе шэсць нябёсаў, выкрасаюць маланкі ды снапы іскраў. Воблакі і хмары праліваюцца тады даждом. Які б вораг ні трапіўся, ніхто жывым не застанецца. Сякера ж глыбока ў поле ўрэжацца, ажно зямля здрываецца, а выбух несціханым рэхам коціща па палах і лясах. Калі ж пашанцуе некаму знайсці ту ю Перунову сякеру, то на ўсё жыццё шчаслівым стане. І знаходзілі, відаць. Вунь колькі беларусаў шчаслівымі ды радымі на сваёй зямлі пачуваліся!

Мо гэта менавіта яны называлі ў яго гонар розныя мясціны? Дагэтуль захаваліся на нашай зямлі Перунова гара, Перунова поле, Перуной дуб, Пярун-камень. Земляробы заўёды з нецярпеннем чакалі першага вясення грому, якім Пярун адмыкаў зямлю. Пасля гэтага можна было пачынаць працу ў полі. Існавала павер'е, што падчас першага грому варта пакачацца спіной па зямлі, тады ніколі не прыстануць ніякія хваробы. Людзі баяліся залішній ваяўнічасці Перуна, але і моцна шанавалі яго. Найперш за тое, што абараняў дабро і караў зло. А яшчэ — што падараваў ім агонь. Таму на старажытных капішчах — так называлі даўней язычніцкія свяцілішчы — перад выявай Перуна днём і ноччу гарэў святы непагасны Зніч. Часам і самога Перуна называлі агнём. І не адсюль паходзіць праклён: «Каб цябе Пярун спаліў»?

Каб не сірдаваў, Перуна стараліся задобрыць, яму прыносілі ахвяры, шанавалі ягонае свяшчэннае дрэва — дуб, ягоную птушку — арла. З пашанай звярталіся да ягонай жонкі Грамаўніцы, якая лічылася багінняй лета.

Калісці ў Вільні знаходзілася самае галоўнае капішча нашых продкаў — капішча Перуна. Ягоная выява разам з выявамі іншых язычніцкіх багоў стаяла і ў Пантэоне кіеўскага князя Уладзіміра, які абвясціў Перуна галоўным сярод багоў.

Панаваў Пярун найбольш летам, таму ягоны дзень святковалі 20 ліпеня. А калі на зямлю прыйдзіў бог холаду Зюзя, Пярун з'язджаў туды, дзе цяплынъ ды гарачыня — на сёмае неба. Але, здаралася, вяртаўся ў ранейшыя ўладанні і зімой. Страшнымі былі тады ягоныя вогненныя стрэлы, шмат бяды прыносілі.

Людзі лічаць, што Пярун апякуеца бусламі. Яны дагэтуль вераць: там, дзе паселіцца бусел, запануе згода і шчасце, а ў той дом, каля якога буслінае гнядзо, не б'е Пярун з маланкай. Калі ж, крый Божа, буслы не вярталіся з выраю, трэба было чакаць вялікай бяды.

Пераемнікам Перуна пасля прыняцця хрысціянства стаў прарок Ілля. На ўсё, што ўмеў рабіць Пярун, здатны і Ілля. У вогненнай калясніцы ўзнёсся ён на неба і адтуль кіруе громам. Іллёў дзень прыпадае на 2 жніўня. У гэты час бывае шмат шумных навальніц з гулкімі грымотамі і бліскам маланак. Каб не гнявіць нябеснага жыхара, людзі ў гэты дзень не працавалі на полі. Ілля так прыйшоўся даспадобы, што ягоныя дзеянні часам не адрознівалі ад Перуновых.

ВЯЛЕС

Далёка за межамі Беларусі вядомы горад Брэст. Легенда сведчыць, што заснавальнікам яго стаў адзін багаты купец. Вёз ён свой тавар праз тутэйшыя балоты. Ды збіўся з дарогі, трапіў у такую багну, што вось-вось з жывіццём развітаеца. Але не разгубіўся, пачаў масціць дарогу бяростаю ды бярозамі. Так і ўратаваўся разам з таварам. А каб аддзячыць вышэйшай сіле за спагаду, заснаваў капішча ў гонар бога Вялеса, прынёс яму ахвяры. Неўзабаве на гэтым месцы вырас старажытны горад, названы Бярэсцем.

Хто ж быў шанаваны і спагадлівы Вялес, якога называлі яшчэ Воласам? Гэта адзін з самых старажытных дахрысціянскіх багоў. Нароўні са Сварогам і Перуном належалаў да вярхоўных багоў дахрысціянскага пантэона. Свята Вялеса адзначалі 5 ліпеня па старым стылі. Вялесавым нябесным палацам было сузор'е Вялікай Мядзведзіцы, што на Млечным Шляху. Калі галоўны бог багоў Пярун лічыўся богам князя і ягонаі дружыны, дык Вялес — усяго іншага люду.

Вялеса называлі вялікім падземным богам, апекуном багацця, валадаром мудрасці, знаўцам чаравік. Як уладар падземнага гаспадарства і трыдзесятага царства, ён загадваў таемным светам памерлых, дзе горы і дрэвы былі з чысцюкага золата. Меў статус вышэйшага суддзі, пераносіў душы памерлых з рэальнага свету ў небыццё, узважваў іх на шалях і абвяшчаў свой прысуд: накіроўвацца ім у рай ці ў пекла.

Волас — значыць, валахаты, касматы. Як магутны мядзведзь альбо чалавек у мядзведжай скуры. Высокага росту, плячысты, як сапраўдны волат, меў доўгія валасы і бараду. Часам, аднак, яго ўяўлялі старым згорбленым дзядком, кудлатым і трохвокім. У загадках называлі лысым валом, ягоныя выявы часам былі з бычынымі рагамі і місай малака ў руцэ. Паляўнічыя, калі збрісаліся на мядзведзя, пераапраналіся ў скуру гэтага звера. Верагодна, спачатку Вялес быў бóstвам паляўнічай здабычы — «богам мёртвага звера». Але ўжо ў бронзавым веку, калі пачаліся перасяленні пастухоў, Вялес-мядзведзь стаў апекуном і свойскай жывёлы. Ці не за гэта ў «Аповесці мінулых гадоў» Вялеса назвалі «скоцій бог»?

Галоўным багаццем тады і нават грашыма лічылася свойская жывёла. Людзі з яе дапамогай апрацоўвалі зямлю. З яе атрымлівалі воўну, скуру і футра для адзення. Дзякуючы ёй сяляне мелі малако, сыр, масла, а майстры ды ўмельцы — рогі і косці. Лічыцца, што першапачаткова нават слова «багаты» азначала «мае бога», «карыстаеца заступніцтвам бога». А вось «убогі» значыла «пазбаўлены бога». З усіх усходніх славян найболыш шанавалі Вялеса беларусы. Дрэнных гаспадароў ён караў бедным ураджаем, а дбайніх заахвочваў багатым. Сяляне ахвяравалі яму апошнюю жменю нязжатых каласоў. Іх завязвалі вузлом і пакідалі на ржышчы — Вялесу «на бародку». Часам побач ставілі апошні сноп — «дзедаву бараду», пазней ён цэлы год захоўваўся на покуці ў сялянскіх хатах. Мо менавіта адтуль пайшла традыцыя спраўляць дажынкі?

Вялесавым дрэвамі лічыліся арэх і елка. У іншых месцах свяшчэнным быў і ясень, з якога рабілі абярэгі. А яшчэ імя Вялеса звязана з культам камянёў. Яму належалі камяні-краўцы і камяні-шаўцы, вужыны і змеевы камяні, камяні, якія называліся Вол, Валы, Быкі. Днём Вялеса лічыўся чацвер масленічнага тыдня. На Масленіцу пяклі аладкі і частавалі імі свайго апекуна.

Вялес быў для людзей такім «свойскім» богам, што ягонае апекаванне ўвесь час пашыралася. Неўзабаве ён стаў богам магіі, чарапіцтва і мудрасці.

Пасля — апекуном музыкаў і паэтаў, спевакоў і ўсіх творчых людзей. Вядомы даследчык беларускай даўніны Адам Кіркор зазначае, што хадзіў Вялес з дудкай і жалейкай. У гэтым сэнсе ён адпавядае грэчаскаму богу Апалону, які таксама апекаваўся мастацтвамі. Паслугоўвалі Вялесу чарадзейныя птушкі Гамаюн і Воран. Яго даручэнні выконваў кот Баюн. Нездарма, відаць, у «Слове пра паход Ігаравы» вешчы Баян называеца ўнукам Вялеса, які атрымаў свой талент з неба.

Аднак і гэта не ўсе іпастасі Вялеса. Лічылі, што Вялес апякуеца таксама вытокамі рэк, крыніцамі і вадой наогул, але толькі той, што ў зямлі. У гэтым наш Вялес нагадвае старажытнаіндыйскага Варуна, які панаваў над морамі і рэкамі. Мо за гэта ў яго гонар назвалі азёры, якія знаходзяцца на Браслаўшчыне, — Волас Паўднёвы і Волас Паўночны? Ая аднаго з іх у старадаўнасці было капішча Вялеса.

Вялеса называлі богам закаханых, яму адводзілі ролю спрыяльnika ў прыбаўленні сям'і. У дзень Вялеса можна было ўкрасці будучую жонку, праўда, з яе згоды. Калі праз тры дні «злодзей» вяртаўся да цешчы, каб забраць падушкі, яму дараўваўся гэты грэх. Маладая сям'я атрымлівала блаславенне бацькоў і пачынала жыць у згодзе ды ладзе, пад зычлівай апекай Вялеса нараджаючы дзетак.

З тых далёкіх часоў захавалася традыцыя адзначаць свята Аўласа, альбо Уласа, Валоссе. У некаторых месцах удзельнічалі ў ім толькі жанчыны, за што і назвалі свята «бабскім Уласам». Над мужчынамі пацяшаліся, жартавалі, іх бралі ў палон. Каб вызваліцца, трэба было адкупіцца. А жанчыны ўсю ноч навылёт забаўляліся півам. Піць яго трэба было цэлымі даёнкамі — каб каровы давалі шмат малака. Дык мо гэта быў наш своеасаблівы беларускі дзень Святога Валянціна?

У гэты ж дзень жанчыны прымалі ў сваё грону нядаўніх замужніц. У іх гонар спявалі песні, частавалі прысмакамі, выказвалі спадзяванне, што неўзабаве яны стануть добрымі іхнімі супольніцамі. Жанчыны пакеплівалі з непаважлівых ды няздатных кавалераў. Халасцяку, які доўга не мог ажаніцца, завальвалі дзвёры вялізной калодай, якая лічылася сімвалам бясплоддзя.

З прыняццем хрысціянства беларусы пачалі шанаваць святога Мікалая, які лічыўся апекуном жывёлы і працягваў традыцыі Вялеса.

ЖЫЖАЛЬ

— Не чапай, сынок, там Жы-жа, — просіць мама сваё дзіцяцка.

Малое няўцягна пазірае на агонь і не разумее, дзе Жыжка і хто гэта? Там жа адно вясёлыя вугалькі свецяцца, звабліва падміргваюць трапяткамі полыменем, дакрануцца да іх запрашаюць. Але акурат гэтыя светлячкі і пагражаютъ небяспекай: апячы могуць. Такім чынам нядрэмны Жыжаль ахоўвае сваё жытло.

Не ведае хлапчаня, што Жыжка, Жыж, Жыжаль — гэта даўні бог агню, якога шанавалі насы далёкія продкі. Акрамя таго, Жыжаль быў богам кавальскай справы — ці бачылі вы, якія снапы іскраў шугаюць, калі за працу бярэцца майстравіты волат-каваль? Іменна Жыжаль выкаваў для Сонца залатую калясніцу, а для Месяца — сярэбраную. І гуляюць Месяц з Сонцам на небе ў даганялкі — сабе на забаву, людзям на пацеху. Гэта Жыжаль пастаянна куе богу грому Перуну вогненныя стрэлы. Калі ж натоміць Жыжаль

рукі і захоча адпачыць, то нябесны грамавержац не мае чым палохаць людзей, аціхае Перуну запал. А над Жыжалаўай кузняй заўсёды непагасны агонь свеціцца. Днём — гэта Сонца, ноччу — Месяц, а іскры зоркамі мігцяць.

З даўняга-прадаўняга часу ад пакалення да пакалення перадаюцца легенды пра «цёпла» бога Жыжала. Жыве ён у глыбокіх глыбінях зямлі, куды ніводнае чалавече вока не зазірала. Калі ціхенька ходзіць ён па сваім падземным царстве, тады проста сагравае зямлю. А калі пачне спяшацца ды бегаць, выбухаюць сапраўдныя пажары. Ажно на паверхню вырываеца полымя. Гараць тады лясы і нівы, загараюцца нават тарфянныя балоты, дзе чэрці з нячысцікамі ад людзей пахаваліся. Гэткім чынам бог агню Жыжаль дапамагае Перуну змагацца са злымі памочнікамі Чарнабога.

Бывае Жыжаль і ўпартым, злосным. Калі ўнадзіцца ды разахвоціцца, шмат шкоды наробіць людзям пажарамі ды засухай на палях. А як нагуляеца ўволю, калі надакучыць па свеце лётаць, супакоіцца, падабрэе, зноў у зямных глыбіні апусціцца, каб знутры зямлю саграваць. На паверхні ж сёе-тое на памяць пра сябе пакіне. Таму і кажуць людзі, што Жыжаль пасяліўся ў кожнай хаце, спіць да пары да часу ў печы, хаваеца ў грубцы, туліцца на прыпеку. Не баіцца ён і на двары раскінуць свае цепланосныя шаты. Каб сагрэць людзей, ежу згатаваць — бо добра яму і ўсцешна разам з імі.

Не адно стагоддзе жывуць людзі ў згодзе ды насцярозе з агнём. Дзеля ўшанавання бога Жыжала ладзілі цікае свята Жаніцьба Пасвета, альбо Жаніцьба Коміна. Адзначалася яно ў верасні. Каб не Жыжыль, то бог холаду Зюзя памарозіў бы не адно малых дзетак, а і дарослых людзей, хатнюю жывёлу звёў бы са свету, выстудзіў бы жыллё. Але Жыжаль не дазваляе Зюзю разгуляцца, бо з кім жа тады застанеца бог цяпла? Так дагэтуль і барукаюцца Жыжаль з Зюзая. Ніхто нікому не паддаецца, ніхто канчатковую перамогу не святкуе. Толькі на вясну ды лета выпраўляеца Зюзя ў свае халодныя краіны, каб там сілы набрацца, а марознай зімой разам з мяцеліцамі ды завірухамі на запрэжанай ваўкамі брычцы вярнуцца назад.

А вось Жыжалю ніколі няма адпачынку — днём і ноччу шчыруе ахойнік цяпла і жыцця, не спіць ні зімой, ні летам, ні на хвіліну вачэй не зводзіць. Ведае, што калі засне, то Зюзя адолее яго, і запануюць тады на свеце холад і смерць. Без цяпла, вядомая рэч, нішто жыць не можа. А дзе цяпло — там радасць, там згода, там жывое жыццё віруе. Таму людзі навучыліся шанаваць і падтрымліваць Жыжала, паважаць ягоную старасць, моц і магутнасць. Шмат казак, песень, легенд, прыказак, замоў, выслоўяў, загадак складзена пра агонь, пра Жыжу. Лічылася, што агонь валодае незвычайнай ачышчальнай сілай. Таму купальскай ноччу палілі вогнішчы, скакалі праз агонь, а пасля шукалі чароўную папараць-кветку, збаўчы агенчык якой павінен прынесці шчасце.

Людзі ведалі абераўальную моц святога агню. Мо таму ад магчымага пажару засцерагалі сябе таксама агнём. Каб падчас навальніцы гром з маланкай не нарабілі шкоды, у хаце запальвалі грамнічную свечку. Лічылася, што найбольш карысны «жывы» агонь. Гэта агонь, здабыты трэннем дрэва або дрэва. Ён найлепш лечыць хворых, яшчэ дужэйшымі робіць здаровых, спрытна праганяе з хаты нячыстую сілу, надзейна разганяе цемру і холад. Таму лічылася вялікім грахом пляваць у агонь — бо засярдце Жыжаль і пакарае. Хто гэта зробіць, у таго губы папухнуць альбо вогнік нападзе — хвароба такая. Нельга было кідаць у агонь нічога дрэннага, нячыстага, бо

гэта знявага бoga агню, і таму на целе з'яўяцца балячкі. Няможна было заліваць агонь вадой.

Некалі нашы продкі нястомна зберагалі агонь на язычніцкіх капішчах. Каля яго ачышчаліся ад благога і нядобрага, з ім дзяліліся сваімі жаданнямі, надзеямі ды спадзяваннямі. Туды быў забаронены ўваход не адно чужынцам, а людзям без веры, без спагады, без душы. Гэты незгасальны агонь называўся Знічам, ён стаў для беларусаў своеасаблівым поклічным сімвалам, які вёў за сабой да лепшага жыцця. Ва ўсе часы вабна і прыветна свяціўся ён для змагароў за волю і шчасце народа.

Сёння ва ўсіх храмах, пад абразамі на покуці ў многіх дамах гарыць свечачка альбо лампадка — свяшчэнны агонь нашай праваслаўнай веры, сведка неўміручастці жыцця і заклік берагчы і шанаваць жыццё як найвышэйшы Божы дар. Згарае свечачка, а цяпло яе ўзносіцца да неба, дзе пануе магутны Пярун — першастваральнік агню.

Ласкавы агонь заўсёды дадаваў чалавеку радасці, добрага настрою, святочнасці. Нездарма так нязводна вабяць да сябе купальскае вогнішча, турысцкі касцёр, пастухова цяпельца, прыветны агенчык у начным акне. Нездарма царква яшчэ больш прасвятляеца і становіцца ўрачыстай ад трапяткіх агенчыкаў свечак. А людская радасць, выкліканая агнём, дагэтуль жыве ў каляровых ілюмінацыях, квяцістых феерверках, маляўнічых салютах.

ЗЮЗЯ

Мама апранае сыночку цёплае футра, хавае ручкі ў цёплыя рукавічки і толькі тады вядзе на вуліцу, дзе пануе мароз. На сынава пытанне, чаму трэба так апранацца, адказвае, што на дварэ Зюзя, а ад яго трэба бараніцца. І ўжо сярод белых снежных гурбаў мама расказвае пра таямнічага і загадкавага Зюзю.

Даўным-даўно, калі на нашай зямлі яшчэ не было праваслаўных цэркvaў, нашы прашчуры пакланяліся язычніцкім багам. І калі іншых багоў шанавалі многія славяне, то бoga зімы і холаду Зюзю ведалі толькі на беларускіх землях. Як зазначае вядомы даследчык П. Шпілеўскі, імя «халоднага» бoga паходзіла ад слова «зюзець», гэта значыць, мерзнуць, калець ад марозу.

Ад гэтага, відаць, пайшло яшчэ адно слова — «акалець», што значыла памерці, ахалодаць, страціць жыццёвую сілу. Лічылася, што зіма з усім сваім воінствам прыязджала на зямлю на пярэстых кабылах альбо на ваўках. Пасля яна становіцца на ногі і пачынае сваю сцюдзённую справу: скоўвае зямлю, будзе на рэчках ледзяныя масты, ажно да неба дабіраеца, дзе ад холаду дрыжаць нават зорачкі.

Па-рознаму ўяўлялі людзі Зюзю. Але ўсе, бадай, сыходзіліся, што гэта стары тоўсты дзед. Нізенъкага росту. У яго белыя, як снег, валасы і такая ж белая і доўгая барада. Паназірайце калі-небудзь, як апускаюцца з неба мяккія сняжынкі, як кружацца яны ў бясконцым танцы. Гэта бог зімы Зюзя ціхім снегавеем плыве над зямлёй. Здаецца, нябачны дзед сваёй пушыстай барадой замятае ўсе сцежкі і дарожкі, атуляе снегам дрэвы ў лесе і садзе, насыпае высокія гурбы, выраўноўвае палі і лугі.

І вось дзіва, гэты стары не зважае на мароз: чым ён мацнейшы, тым яму лепш. Ходзіць па сыпкім снезе босы, без шапкі — і радуецца. Здагадаліся чаму? Дык ён жа сам мароз і холад, каго яму баяцца? Апрануты Зюзя ў

доўгае белае футра. Блукае па белым свеце з вялізной жалезнай булавою ў руцэ. Калі нехта раззлуе яго, так стукне булавою ў пень, што несціханы гул да неба далятае, а пень на дробныя трэсачкі рассыплецца. Вось тады і пачынаюцца самыя маразы. Таксама траскучыя. Калі ў такім настроі Зюзя з'явіцца ў вёсцы, то і там наступае халадэча. Ходзіць Зюзя дзе хоча, пагруковае булавою па дрэвах, па платах, а то возьме і з усёй сілы смальне ў сцены хаты.

Асабліва любіць гэткія забавы светлымі зорнымі начамі. Бярвенне ў сценах тады пачынае трэскацца з такім гукам, як быццам нехта страліе. Калі хлапчук ці дзяўчынка спытаецца, хто гэта, бацькі адказваюць: «Гэта сам Зюзя стукае. Бог холаду ўшчувае людзей». На рэках і азёрах, на самых багністых балотах разам з ледзяным Дзедам Марозам будзе Зюзя масты. Каб праверыць іхнюю надзейнасць, у абдымку ходзяць пасля па лёдзе, Зюзя стукае па ім булавою: ажно крэхча ды стогне пад імі тоўсты лёд, але вытрымлівае.

Здараецца, цэлай зграйай лютых ваўкоў рассыпаюцца па зямлі Зюзевы служкі — завея ды мяцеліца, күдаса ды завіруха, дзікім завываннем да жаху даводзяць малых і старых, а вецер такі, што не зразумець — гэта ён у комінах падвывае ці чэрці скуголяць. Найболыш моцныя маразы нахопліваліся перад Новым годам і Калядамі. Яшчэ раз лютаваў Зюзя напрыканцы зімы. Ці не таму апошні зімовы месяц назвалі лютым: «Пытаецца люты, ці добра абуты»?

Любімым месцам побыту для Зюзі з'яўляецца лес. Утульна яму тут, весела і звыкла, паветра марознае і здаровае, ёсьць з кім забавы ладзіць. Зайчыкі, якія змянілі шэрае адзенне на белае — гэткае ж, як і ў Зюзі, у хованкі з ім гуляюць. Вавёркі займальныя казкі расказваюць, а самі смакавітыя арэхі лускаюць, сухімі грыбамі ласуюцца. Загуляеца Зюзя ў лесе і забудзеца пра людзей, не даймае іх сцюжай.

Кажуць, што ў вёсцы Зюзя з'яўляўся толькі дзеля того, каб папярэдзіць сялян пра суровую зіму. Шанаваў, выходзіць, бог холаду добрых людзей, не меў ахвоты дарма пацвельвацца ды насміхацца. Каб падвесяліць іх, возьме і ўпрыгожыць дрэвы бялюткім іскрыстым інеем, а пасля папросіць вецер, каб патрос іх. І сам радуецца, калі мірыяды яркіх блёсткаў плаваюць у паветры, ззяюць на сонцы каштоўнымі крышталікамі.

Калі ж на некага засярдуе, то можа адмарозіць палец, нос, руку ці нагу, можа выстудзіць хату. Часам да самых костачак прабярэ, усю кроў застудзіць, а тады адпусціць небараку, каб помніў пра Зюзеву дабрыню. Апамятаецца чалавек, а Зюзі ўжо і след прастыў. Калі ж сустрэнне каго на добрым падпітку, можа да смерці замарозіць. Ператворыцца тады ў вялікага снежнага мядзведя, нападзе на чалавека, сцісне ў абдымках, паваліць на зямлю і прыціскае, пакуль той не зледзяне.

Каб не злаваць «халоднага» бoga, людзі стараліся задобрыць яго. Асабліва любіў Зюзя куццю. Цёмнымі марознымі каляднымі начамі прыходзіў у вёску, зазіраў праз шыбы ў хату, шукаў на сталах свой любімы наедак. Яму і дагэтуль пакідаюць на стале трошкі куцці. Пры гэтым прыгаворваюць: «Зюзя на дварэ — куцця на стале». Часам кідаюць першую лыжку каляднай кашы за акно і клічуць ягонага служку: «Хадзі, мароз, куццю есці». Падслікаваўшыся, у падзяку за чалавечую шчодрасць пакідаў на ваконным шкеле прыгожыя ўзоры, вымалёўваў розныя зімовыя кветкі.

Нашы землі прыйшліся Зюзю пад густ. Так спадабаліся, што вырашыў пасяліцца на іх. Выбраў самы прыгожы куточак і змайстраваў сабе

рэзідэнцыю. Знаходзіцца яна каля вёскі Пруднікі, што ў Пастаўскім раёне на Беларускім Паазер'і. А таму і прозвішча сабе ўзяў адпаведнае — Зюзя Паазерскі.

Але на Грамніцы, 15 лютага, бог Сонца Ярыла разгоніць хмары, выпусціць на волю цяпло. Не вытрымае тады Зюзя, пралье першую слязу, якая дробнымі кропелькамі асядзе на ваконным шкле. Людзі ж сачылі: калі на Грамніцы певень нап'ецца вадзіцы, то на Юр'я (6 мая) вол наесца травіцы. У дзень веснавога сонцавароту — 21 сакавіка — на сваю вахту заступае «цёплы» бог Ярыла, а Зюзя пачынае змятаць з нябесных палацяў апошні снег, збірацца ў далёкую дарогу, каб да наступнай зімы сілы набрацца.

ЖЫЦЕНЬ

Калі закончылася жніво і ўсе снапы былі зvezены ў гумно, дзеци пабеглі на пустое поле. Якое ж было іхняе здзіўленне, калі ўбачылі на ржышчы некалькі снапоў. Пра сваю знаходку расказалі бацьку. А той радасна патлумачыў ім, што гэта Жы2ценъ такім чынам адзначыў іхнюю працавітасць ды ўвішнасць.

— А што гэта за чарапік такі шчодры? — спыталі дзеци.

— Гэта не чарапік. Гэта дабрадзейны бог, — адказаў тата і расказаў ім такую гісторыю.

У самай даўняй даўніне, калі яшчэ не было на беларускіх землях хрысціянства, нашы прашчуры верылі ў магічную сілу агню, ветру, сонца, пакланяліся дрэвам і святым камяням. Калі ж сказаць коратка — жылі ў добрым суладдзі з прыродай, бо ад яе залежаў іхні лёс, з літасці нябачных прыродных сіл мелі яны багацце, здароўе, дабрабыт і ўсё, што патрабавалася для жыцця.

На кожную пару года даўнія людзі мелі сваіх багоў. Калі наступала вясна, на зямлю прыходзіла маладзенъская прыгажуня Ляля, альбо Лёля.

На змену ёй з'яўлялася багіня лета Цёця — мажная і дзяబёла кабета, убраная каласамі. Марознай зімой панаваў бог холаду Зюзя.

У пладавітай і шчодрай восені таксама быў свой бог. Называўся ён Жыцень, лічыўся богам жніва.

Мо ад слова «жыць» паходзіла ягоная назва? Бо менавіта ён спрыяў сялянам назапашваць хлеб — незаменны атрыбут бязбеднага жыцця. Паданні засведчылі, што Жыцень быў худзенъкім дзядком малога расточку. Меў суроўы выгляд твару. На галаве — доўгія раскудлачаныя валасы. Загадкай заставалася, чаму ў гэтага бoga ажно трывокі на лбе. Праўда, у легендах захаваліся сведчанні, што трэцяе вока знаходзілася часам на патыліцы. Відаць, каб пільна сачыць за тым, як людзі спраўляюцца з ураджаем, якім дагэтуль апекаваліся іншыя багі.

Багіня вясны Ляля спрыяла ўсім земляробчым працам на полі. Пярун паліваў ніўку дабрадзейным дажджом, які людзі называлі божай расой. Бог ураддівасці і сонечнага святла Дажбог не даваў пасеяным зернейкам спрахнуць у цёмнай зямлі. Адным словам, кожны з добрых і спагадлівых язычніцкіх багоў дбайна выконваў свае абавязкі, каб не страціла зямля сваёй пладавітасці, каб не надта пакутаваў чалавек ад розных бед ды нягод, каб не халадаў і не галадаў.

Калі сваю справу заканчвалі ўсе іншыя багі, наступаў час Жыценя. Нізка сагнуўшыся, хадзіў ён па палях, зазіраў на агароды. Цікавіўся, ці няма дзе-небудзь нядбальства, ці годна пакарысталіся сяляне спрыяннем усіх іншых багоў і добрых духаў? Радаваўся, калі бачыў парадак ды багаты вынік сапраўднай гаспадарскай рупнасці. Але і суровасць сваю праяўляў напоўніцу. Карацей, судзіў суд над нядбайнімі, заахвочваў і дадаваў багацца руплівым.

Бывала, заўважыць на ржышчы нязжатыя альбо апалыя каласкі, ажно скаланецца ўвесь, вочы слязамі зойдуцца, валасы на галаве натапырацца. Крыўда бярэ руплівага бога, сэрца заходзіцца ад жалю. Збярэ ён усе каласкі, складзе адзін да аднаго і ў снапы пазвязвае. А тады прабяжыць па ўсіх суседскіх палетках, каб знайсці самы дагледжаны, і давай снапы на зжатае поле насіць. Каб дагадзіць рупліваму гаспадару, падахвоціць яго працаўца яшчэ лепш. Парадуецца тады селянін і скажа сваім аднасімейнікам:

— Гэта Жыцень нам даў, каб будучым годам яшчэ лепш шчыравалі.

Аднак на гэтым не заканчваецца суд Жыценя над марнатраўствам. Мала таго, што адбярэ частку ўраджаю ў нядбаліцы, калі аднясе збажыну іншаму, дык і на будучыню пакарае. Зробіць так, каб у негаспадарлівага хлебароба на наступны год не ўрадзіла ні́йка.

А вось руплівы ды старанны, працалюбівы і акуратны — той, каму Жыцень восенню снапы зносіў, збярэ яшчэ большы ўраджай, шмат жыта з пшаніцай намалоціць. А ў каго багаты ўраджай, у таго і дастатак у хаце. Пра такога кажуць, што ад яго пахне ветрам і дажджом, а ад рук — зямліцай ды збожжам. Такім вось чынам бог восені Жыцень заахвочвае быць на зямлі сапраўдным гаспадаром, карае тых, хто не прытрымліваецца гэтага.

Мае Жыцень і іншы клопат. Часам ператворыцца ў беднага жабрака. Перакіне праз плячо кайстру і выйдзе на дарогу. Сустрэне там мужыка і паківае яму пальцам, нібыта дакарае за нешта. А селянін, вядома, пазнае Жыценя і раскажа ў вёсцы пра сваю сустрэчу. Бядуюць тады сяляне: гэта ж Жыцень пагражае бедным ураджаем. Нашы продкі казалі: «Жыцень з торбай — голад на двор». Гэткім чынам Жыцень папярэджвае гаспадара аб маючым быць голадзе, падказвае, каб не дапусціў да гэтага.

Сваю дбайнасць і гаспадарлівасць, любасць да карміцелькі-земліцы выяўляе Жыцень і падчас асенняй сяўбы. Калі сеюць азімья, Жыцень тут як тут. Але не хоча паказвацца на вочы, сваю добрую справу таемна робіць. Калі здарыцца, што нейкае зернейка не прысыпана зямлёй, абавязкова прытопча яго, каб не прапала, каб аддзячыла важкім коласам. Там раллю параўняе, там баразну паправіць. Гаспадар, адным словам.

Восенню людзі падсумоўвалі вынікі сваёй земляробчай працы. 21 верасня ладзілі свята ўраджаю — Багач, альбо Багатуху. Насыпалі зерне новага ўраджаю ў кош ці сявењку, ставілі туды свечку і з дажынкавымі песнямі абносілі гумны, двары. Але не толькі цешыліся сабранаму ўраджаю, а дбалі пра будучы. Трэба было паспець поле заараць, пасеяць азімую збажыну. Таму сяляне і казалі: «Прыйшоў Багач — кідай рагач, бяры сявењку ды сей памаленъку».

А праз тры тыдні пасля Пакроваў адзначаюцца Асяніны, альбо Вялікія дзяды, Змітраўскія дзяды — дзень памінання продкаў. Паколькі яны адбываліся пасля заканчэння палявых работ, калі ўраджай ужо ў свірне, то і абрадавы стол быў багаты. Казалі: «На Дзяды шмат яды». И сапраўды,

гаспадыні гатавалі ажно да 19 страў. Здаўна павялася звычка ўспамінаць у гэты вечар продкаў, адчуваць яднанне з імі, згадваць іхняе жыццё, ухвалаць працавітасць, ставіць у прыклад іхняе дбайнае гаспадаранне на зямлі — каб нашчадкі сталі спадкаемцамі і прадаўжальнікамі добрых спраў. Каб не перапынялася повязь пакаленняў і не забываліся людзі пра свайго спрыяльніка Жыценя.

ЛЯЛЯ

Вядома, кожнаму з нас даводзілася бачыць лес ранній вясной, на самым яе пачатку. Нейкая незвычайна прыязная і прыветная атмасфера пануе там. Дзівоснымі колерамі расквечаны лясныя шаты. Нават само паветра, здаецца, афарбавана незямнымі адценнямі. Як бы нейкая таямнічая палярына ахутвае дрэвы. У танюсенькія зялёныя ўборы прыбраўся бярозкі. Чароўны водар плыве ад жоўтых коцікаў вярбы. Ледзь чутным перазвонам агучваюцца кусты арэшніку, увешаныя карычневатымі прадаўгаватымі званочкамі-катышамі.

Хто ж гэта так пастараўся? Хто надаў небывалую святочнасць выстуджанаму Зюзяй і пачарнеламу ад холаду лесу? Даік гэта ж прыгажуня Лялля парупілася — юная багіня вясны і дзявоцтва, зіхоткай, бліскучая, светлая. Таму і кажуць людзі, што лес стаў прыгожым, як Ляля. А сама яна нябачна ходзіць між дрэў, мякка ступае па пазелянелых імхах, па востранькіх піках маладзенькай травы і радуецца таму, што зрабіла прыемнасць людзям.

Такі ўжо харектар у прыгажуні Лялі — добры, памяркоўны, шчыры і адкрыты. За гэта любяць і паважаюць яе людзі. Бо, кажуць, што яна дачка багіні прыгажосці і кахання, апякункі шлюбаў і сямейнага жыцця Лады. Маці і дачку называлі багінямі прыроды, якая ажывае і якая нараджае. Шматлікія фальклорныя матэрыялы рускіх, беларусаў, палякаў і іншых даюць падставы лічыць Ладу і Лялю славянскімі парадзіхамі.

Калі вясна добра ўбярэцца ў сілу, калі мінецца першае з вясновых свят — дзень прылёту жаваранкаў (22 сакавіка), тады Ляля вырашае адкрыцца людзям. Яна з'яўляецца перад імі маладзенькай дзяўчынай. Прыйгожая, прыветная, высокая і стройная, апранутая ў доўгі белы ўбор. Вочы — колеру яснага нябеснага блакіту. Радасна сустракалі самую добрую багіню зямляне. У яе гонар 5 мая спраўлялі вясёлае дзяўчочае свята Ляльнік. Святкаванне адбывалася за пяць дзён да свята Ярылы і напярэдадні святога Юр'я — вельмі важнага для славян дня, калі ўрачыста адзначаўся прыход вясны і ўпершыню выганялі ў поле хатнюю жывёлу. Усе вясковыя дзяўчата збіраліся на зялёным і расквечаным рознымі краскамі лузе. Хлопцам з'яўляецца на Ляльніку, гэтым свяце першай зеляніны, забаранялася.

Удзельніцы свята выбіралі са свайго асяроддзя самую найвабную і найпрыйгожую дзяўчыну. Мо гэта з'яўлялася народным папярэднікам сённяшніх шоу, звязаных з выбарам прыгажунь: розных міс горада, краіны, рэгіёна, свету? Вядома ж, абранніца павінна быць прыйгожай, як Ляля. Апраналі яе ў доўгую белую кашулю. Упрыгожвалі стройны стан і рукі зялёнымі галінкамі. На галаву ўскладалі разнаколерны вянок з першых вясновых кветак. Калі дзяўчына гэткім чынам ператваралася ў сапраўдную багіню Лялю, саджалі яе на ўзвышэнне з дзірвану, каб усім была відна. З аднаго боку на гэтую своеасаблівую лаўку ставілі збанок з малаком, смятану,

клалі сыр, масла, яйкі, творог, а з другога — хлеб. Каля ног узыышалася гурбачка вянкоў.

Затым дзяўчата браліся за рукі і вадзілі вакол Лялі карагод, славілі яе як карміліцу і даравальніцу ўраджаю, спявалі песні ў гонар вясны, ладзілі скокі. Ляля за гэта шчодра частавала іх. Дзяўчата садзіліся каля яе і смакавалі Ляліны прыпасы. Пасля зноў уставалі і працягвалі карагод. А Ляля кідала танцоркам вянкі — хай ловяць, каб шчаслівымі быць. Вянкі захоўваліся ў хаце да наступнага свята, а ў некаторых і пасля шлюбу — як напамінак пра незваротныя гады маладосці.

I сапраўды: усе дзяўчата, што паспелі злавіць чароўны вянок, становіліся яшчэ прыгажэйшымі. Ну проста Лялечкі — вачэй не адараца. Так і казалі пра іх мамы, калі бачылі сваіх дачушак. А яшчэ гэтак жа — Лялямі, Лялечкамі — называлі мамы сваіх маленёкіх дзетак, калі забаўлялі іх і цешыліся імі.

Напрыканцы свята дзяўчата бралі Лялю пад рукі, падымалі з яе пасада і адводзілі дамоў. Пазней гэтае свята было спалучана з Тройцай — Сёмухай. Да гэтай пары захаваўся звычай упрыгожваць цэрквы, хаты, сялібы, нават вуліцы маём — так называлі даўней бярозу. Ноччу перад Тройцай упершыню вялі коней на папас. Начлежнікі палі кастры, пяклі яечню, ладзілі скокі.

Ляля, альбо Лёля, бо і так яе называлі, — самы светлы міфічны вобраз у пантэоне дахрысціянскіх багоў. Яна не мае ніякіх цёмных іпаставасяў, нікому не робіць зла, не аддаецца разгулу, харектар у яе спакойны і зычлівы. Ляля не шкадуе для людзей ні багацця, ні дастатку, яна падтрымлівае ўрадлівасць, ухваляе прыгажосць.

Згодна з паданнямі і міфамі, культ Лялі звязаны з вясеннім адраджэннем прыроды, абнаўленнем свету, пачаткам работ на полі. Нездарма, відаць, Ляля з'яўлялася на зямлі амаль адначасова з Ярылам у сярэдзіне вясны і сыходзіла разам з ім у канцы вясны. На змену багіні вясны прыходзіла Цёця — багіня лета. У адрозненне ад маладзенькай прыгажуні-Лялі была яна мажнай, паўнацелай кабетай, убранай у спелыя каласы. У руках трymала розныя спелыя плады.

Ды і само імя Ляля, Лёля мела шырокі сэнс, ад гэтага слова паходзіла шмат іншых. Давайце згадаем некаторыя. Ляля — немаўля, дзіця, лялька, цацка. Рускае слова «лелеяць» — беражліва адносіцца, мілаваць, песціць, лашчыць. Люляць — калыхаць. Люлька — калыска.

Шмат дзе бусла, пра якога кажуць, што ён прыносіць малых дзетак, называюць лялекай. Но таму птушкай Лялі лічыўся белы бусел. А дрэва Лялі — гэта бяроза альбо рабіна, метал — серабро.

ЯРЫЛА

Ці ведаецце вы, калі ў беларусаў пачынаўся даўней новы год? А калі веснавы дзень раўняецца ночы? А з якога часу можна было араць зямлю? Аказваецца, усе гэтыя падзеі звязаны між сабой. Да ўсіх іх мае непасрэднае дачыненне адзін з багоў дахрысціянскага пантэона беларусаў — бог Сонца, урадлівасці і пачуццёвага кахання Ярыла. Ягонай спадарожніцай па жыцці была багіня вясны прыгажуня Ляля.

Трапяткім і нецярплівым было чаканне прыходу Ярылы. Пасля веснавога сонцевароту — 21 сакавіка — пачынала выходзіць з зімовай спячкі

прырода, усё жывое прачыналася, набіралася сілы, дужэла. Штораз даўжэйшы дзень перамагаў цёмную ноч, светлавокая вясна пазбаўлялася чараў халоднай і панурай зімы. Усё гэта яшчэ раз мусіла пераканаць людзей, што жыццё нязводнае і бясконцае, што яно заўсёды пануе і панаваць будзе над смерцю.

І ён прыходзіў. Напорыста і імкліва. Па-маладому радасна і весела. Сваімі чароўнымі ключамі рашуча адмыкаў да жыцця зямлю, выпускаў на волю расу і клікаў людзей на поле. Журавы трубілі ў свае гучнагалосыя трубы — абвяшчалі з'яўленне Ярылы. Гэтую радасную вестку па ўсіх палях і паселішчах разносілі няўтомныя на спевы жаўрукі. Нездарма яны лічыліся Ярылавымі пасланцамі. Набрынялая зямля толькі цяпер становілася плоднай. Пачынала расці трава, з'яўляліся першыя кветкі. Дружна апраналіся ў цнатлівыя лісцікі дрэвы. У іхніх галінах ладзілі гнёзды і спявалі песні кахрання птушкі. Лес агучвала куванне зязюлі. У кустах заліваліся недасяжныя па майстэрству салаўі. Сагрэтае ласкавым сонейкам, усё на свеце адраджалася, становілася маладым і дужым. Такім быў спрадвечны кругаварот жыцця.

Неўзабаве з выраю прыляталі ластаўкі, якія разам з голубамі лічыліся божымі птушкамі. Нельга было разбураць ластаўчыныя гнёзды, бо хто зробіць гэта, у таго стане рабацінствам твар — на ім пасеюцца вяснушки.

У гонар вясёлага бога беларусы ладзілі незабыўнае свята Ярылкі. Яго называлі яшчэ святам засевак. Адбывалася яно 27 красавіка па старым стылі. Маглі святкаваць і ў маі, чэрвені — на Сёмуху, на Купалле. Весела і займальна. Гэткі ж апантаны маладой неўтаймоўнасцю і юрлівасцю, захоплены кахраннем, падвяслены хмельнымі напоямі быў і сам Ярыла. Ягоная стыхія — забавы, гульні, скокі, заляцанні, бязмежная весялосць. Таму і стаў ён апекуном пачуццёвага кахрання і пладавітасці, шчаслівага шлюбу і сямейнага дабрабыту. Толькі на гэтым свяце юнакам і дзяўчатам дазвалялася пакаштаваць віна, якое здаўна лічылася напоем багоў. У гэты момант моладзь нібыта раўнялася з самім Ярылам. Аднак піць трэба было толькі крышку, адно каб узбудзіць пачуцці кахрання і маладой захопленасці.

Вечарам на высокіх пагорках палі вогнішы — каб убачыў іх сам Ярыла і завітаў у гості. Тут заканчваліся забавы і карагоды моладзі. На адыход людзі прасілі ў сонечнага бога цёплага лета, багатага ўраджаю, моцнага кахрання, шчаслівага сямейнага жыцця ды здарowych дзетак.

А які ж ён быў — гэты гарэза і неўтаймоўны весялун бог Сонца Ярыла? Вядомы даследчык жыцця беларусаў Адам Кіркор зазначаў, што несмяротны сын Лады і Дажбога нагадваў маладога прыгожага юнака. Кучараўы. Светлавалосы. У белым плашчы і на белым кані басанож ездзіць гэты малойца па свеце. На галаве — вянок з першых палявых кветак. У левай руцэ — жменька жыта, у правай — падліца. Махне Ярыла жытам — ніва коласам багацее, падліцай махне — гром грыміць, дождж сыплецца. Конь у Ярылы таксама малады і нястрымны. Ён такі гарачы, што на адным месцы і хвіліны не пастаіць, «капытамі камяні разбівае, хвастом зямлю падмятае, вушамі далёка ваўка чуе, вачамі зоры лічыць», пісаў вучоны У.М. Дабравольскі. Куды конь нагу паставіць — шаўковая трава сцелецца, кветкі дзівосныя расцвітаюць, растаюць ад ягонага дыхання снежныя сляды бoga холаду Зюзі.

А там, дзе малады прыгажун Ярыла ступаў сваімі босымі ногамі, густа каласілася жыта, прагна пілі жыццядайную сілу яравыя пасевы. Аднак простым людзям у гэты дзень забаранялася хадзіць босымі, бо інакш можна было зблытаць іх з божымі пасланнікамі. Калі ж нейкая жанчына

адважвалася выгнаць кароў басанож і прайсціся па некранутай расе, яе маглі абазваць ведзьмай. Каб зняць чары, пастух павінен быў адлупіцаць кабету пугай.

У гонар Ярылы называлі паселішчы, урочышчы, іншыя мясціны. Напрыклад, у Ваўкавыскім раёне дагэтуль захавалася вёска Ярылаўка. Вобраз Ярылы ў паэтычнай творчасці беларусаў быў звязаны з казой. Мо за тое, што гэтая жывёліна мела неспакойны характар і юрлівыя паводзіны, была сімвалам пладавітасці і ўрадлівасці? Восенню ладзілася свята ўраджаю. Людзі добрымі словамі згадвалі шчодрага Ярылу, дзякавалі яму за спрыянне. Пасля гэтага ён спускаўся пад зямлю, дзе ўсю зіму змагаўся з богам цемры Чарнабогам. А ранній вясной зноў з'яўляўся на зямлі пераможцам.

Пераемнікам Ярылы ў хрысціянскі час стаў святы велікамучанік Георгій Пераможац. У правай руцэ ён трymае кап'ё, якім забівае страшнага змея, што краў людзей, а тыя мусілі адкупляцца ад яго сваімі дзецьмі. Георгій перамог ненаеднага Цмока і tym самым уратаваў ад знішчэння чалавечы род. Свята Юрай, Юр'е, адзначалі двойчы: 6 мая і 9 снежня. Веснавы Юрай лічыўся святам пастухоў, бо ў гэты дзень упершыню выганялі кароў на расу. З гэтага дня і да позняй весні ваўкі не нападалі на кароў і коней, бо веснавы Юрай пазамыкаў ім раты. І толькі асенні Юрай адмыкаў іх.

Змест

Пярун
Вялес
Жыжаль
Зюзя
Жыщень
Ляля
Ярыла

Літаратурна-мастацкае выданне
“Сем цудаў Беларусі”
Бутэвіч Анатоль Іванавіч
Перуновага племені дзееці

Адказны за выпуск Г.П.Касцялецкая
Мастацкі рэдактар К.У.Хацяноўскі
Вёрстка А.А.Глекава
Карэктар Т.М.Бутэвіч

Падпісана да друку 01.12.2008. Фармат 60x90 1/8. Папера афсетная.
Гарнітура школьная. Друк афсетны. Ум.-друк. арк. 4.0. Улік.-выд. арк.
3.9. Тыраж 2000 экз. Заказ №3095.

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010 год
© PDF: Камунікат.org, 2010 год